Dobří přátelé ve zlých časech

Tito a Ceaușescu před pražským jarem a po něm

Cezar Stanciu

Tématem článku jsou vztahy mezi Nicolae Ceaușeskem, generálním tajemníkem Rumunské komunistické strany (*Partidul Comunist Român*) a předsedou Státní rady Rumunské socialistické republiky, a Josipem Brozem Titem, předsedou Svazu komunistů Jugoslávie (*Savez komunista Jugoslavije*) a prezidentem Socialistické federativní republiky Jugoslávie, tak jak se vyvíjely v politické rovině v letech 1966 až 1969, tedy v době, kdy vrcholilo a posléze bylo potlačeno reformněkomunistické hnutí v Československu. Jugoslávský a rumunský vůdce byli před sovětskou vojenskou intervencí do Československa v srpnu 1968 považováni svými protějšky v komunistickém bloku za těsné spojence, kteří si předsevzali společně sabotovat sovětský vliv na komunistické hnutí ve světě a narušovat jednotu východoevropských zemí. Zároveň se od doby, kdy Rumunsko uplatnilo svůj nárok na vlastní nezávislou zahraniční politiku, oba státy stále sbližovaly.

Následující analýza čerpá z nedávno zpřístupněných rumunských dokumentů, především pak ze stenografických záznamů pořízených během schůzek Tita s Ceaușeskem, uložených v Rumunském národním archivu v Bukurešti. Cílem tohoto výzkumu je poskytnout východisko pro další bádání, zejména v jugoslávských a sovětských archivech, aby se tak usnadnilo objasňování složitých a někdy i nebezpečných okolností, které byly pro politické vztahy mezi těmito dvěma vůdci určující. Užitá metodologie se opírá o narativní popis jednání a událostí stejně jako o srovnávací analýzu zasazením výzkumu do politického rámce vytyčeného sovětskou politikou uvnitř komunistického bloku během prvních let brežněvovské éry.

Sbližování a rozpory. Pozadí složitého vzájemného vztahu

Důvod pro vymezení dokumentovaného období právě těmito roky poskytla skutečnost, že první schůzka mezi Ceaușeskem a Titem se konala v dubnu 1966 a do konce šedesátých let se pak odehrály přinejmenším další čtyři; do této periody tak spadá jak čas před invazí do Československa, tak i doba bezprostředně následující. Některé z těchto dvoustranných schůzek byly oficiální, jiné naopak neoficiální, ba dokonce tajné. Stenografické záznamy, které jsou zde předmětem rozboru, odhalují skutečnost, že Ceaușescu považoval Tita za nejdůvěryhodnějšího ze všech nejvyšších evropských komunistických představitelů. Tématem jejich rozhovorů byl často Sovětský svaz a volba co nejvhodnějších metod a strategií k oslabení jeho vlivu v rámci světového komunistického hnutí stejně jako ve východní Evropě a na Balkáně.

Nicméně rumunsko-jugoslávské poválečné vztahy nebyly vždy tak vřelé jako v časech široké shody mezi Ceaușeskem a Titem. Když Josif Vissarionovič Stalin a Kominforma (oficiálním názvem Informační byro komunistických a dělnických stran) v roce 1948 odsoudili takzvanou titovskou úchylku, Rumunsko vehementně podpořilo sovětské stanovisko a zapojilo se v souladu s diktátem Kremlu do nepřátelské politiky proti Jugoslávii. Po usmíření, které nastalo v roce 1955 mezi Nikitou Sergejevičem Chruščovem a Titem, nebylo Rumunsku v čele s generálním tajemníkem strany Gheorghe Gheorghiu-Dejem zatěžko přikročit k opětovnému budování bilaterálních vztahů s Jugoslávií na přátelské bázi. Nicméně Bělehrad zůstal po určitou dobu vůči rumunským komunistům ostražitý. Událostí, která rozhodujícím způsobem přispěla k intenzivnímu rumunsko-jugoslávskému sblížení, byla roztržka mezi Gheorghiu-Dejem a sovětským lídrem Chruščovem v otázce integrace a specializace v Radě vzájemné hospodářské pomoci. Současně s tím, jak se rozvíjela a prohlubovala politika rumunské nezávislosti a rozdílnosti názorů pod vedením Gheorghiu-Deje v rámci komunistického bloku, rostla a prohlubovala se také vzájemná důvěra mezi ním a Titem. To bylo zjevné při zahájení ambiciózního projektu Železná vrata, označujícího vybudování přehrady a vodní elektrárny na Dunaji v příhraniční oblasti mezi Srbskem a Rumunskem v raných šedesátých letech, k němuž Jugoslávie přistoupila po dlouhém váhání a odkladech.

Spolupráce se nepřestala úspěšně rozvíjet ani po smrti Gheorghiu-Deje v březnu 1965, kdy v čele Rumunské komunistické strany stanul Nicolae Ceaușescu. Nový vůdce navázal na svého předchůdce v politice opozice vůči sovětské hegemonii, a především neustoupil z neutrálního postoje ohledně čínsko-sovětské roztržky. Avšak jak Ceaușescu, tak i Tito museli záhy čelit nové výzvě Moskvy. Jen několik měsíců předtím, než zemřel Gheorghiu-Dej, nastoupil do nejvyšší stranické funkce v Sovětském svazu Leonid Iljič Brežněv, který toužil obnovit postavení Moskvy jako hlavního centra světového komunismu, jež bylo v posledních letech vážně podkopáno následkem Chruščovovy „dobrodružné“ zahraniční politiky a kvůli rozkolu mezi Sovětským svazem a Čínou.¹ Upevnění vůdčí role Moskvy ve východní Evropě

1 Viz COLLINS, Edward M.: *Myth, Manifesto, Meltdown: Communist Strategy, 1848–1991*. Westport (Connecticut), Greenwood 1998, s. 142.

bylo samozřejmě v rozporu se zájmy Rumunska i Jugoslávie, což byl důvod, proč se Ceaușescu a Tito usilovně pokoušeli vzdorovat Brežněvovým snahám.

Proti nárokům Moskvy na hegemonii

Oba politici se poprvé oficiálně setkali na nejvyšší stranické a státní úrovni v dubnu 1966, kdy Tito navštívil Rumunsko.² Rozhovory se zaměřily na dvoustranné vztahy, obě strany vyjádřily odhodlání zlepšit vzájemnou spolupráci především na poli hospodářství a obchodu. Jak se oba vůdci shodli, hospodářské vztahy mezi oběma zeměmi byly v porovnání s politickou kooperací na nižší úrovni. Projekt vodního díla Železná vrata už zdárně běžel a obě strany měly eminentní zájem na dalším rozvíjení ekonomických vztahů. Rumunsko hledalo cesty, jak snížit svou hospodářskou závislost na Sověty ovládaném východním bloku a na RVHP, především pokud šlo o suroviny a přírodní zdroje.³ Na druhé straně Jugoslávie, jak přiznával Tito, byla obklopena členskými státy Severoatlantické aliance, tedy Řeckem a Itálií, a Středozemní moře bylo rovněž pod kontrolou Spojených států, což byl důvod, proč Bělehradu mimořádně záleželo na vztazích s Bukureští.⁴

Tito jako jeden z iniciátorů a nejdůležitějších státníků Hnutí nezúčastněných zemí kladl silný důraz na národněosvobozencká hnutí, bez ohledu na to, zda byla vedena komunistickými stranami, či nikoli. Při svých setkáních s Ceaușeskem vyjadřoval Tito svůj zájem na zdárném vývoji těchto hnutí a přesvědčení, že je nutno poskytovat jim podporu. Zdůrazňoval přitom, že tuto svou „povinnost“ mají komunistické strany plnit umírněným, a nikoli radikálním způsobem. Narozdíl od Moskvy, která byla velmi obezřetná v podpoře národnostních hnutí třetího světa, pokud v jejich čele nestála komunistická strana nebo pokud tato strana unikala jejímu vlivu, Tito věřil, že každému „antiimperialistickému“ hnutí se musí dostat povzbuzení a podpory, neboť v dlouhodobé perspektivě slouží myšlenkám socialismu po celém světě. Přístup Moskvy hodnotil jako „sektářský“, neboť podle něj vnášel do komunistických zájmů pouze předsudky, a také v tom nacházel u Ceaușeska porozumění.⁵

2 *Arhivele Naționale ale României – Arhivele Naționale Istorice Centrale* (Rumunský národní archiv – Národní historický ústřední archiv), Bukurešť (dále ANIC), fond (f.) Comitetul Central al Partidului Comunist Român (Ústřední výbor Rumunské komunistické strany – dále CC al PCR), Secția Relații Externe (1966–1981) (oddělení vnějších vztahů, 1966–1981), dosar (svazek – sv.) 62/1966, Stenograma discuțiilor avute cu ocazia vizitei delegației de partid și guvernamentale a R.S.F. Jugoslavia, din zilele de 18 și 19 aprilie 1966 [Stenografický záznam rozhovoru konaného při příležitosti návštěvy stranické a vládní delegace SFR Jugoslávie ve dnech 18. a 19. dubna 1966].

3 Viz TURNOCK, David: *Aspects of Independent Romania's Economic History With Particular Reference to Transition for EU Accession*. Farnham, Ashgate 2007, s. 32

4 ANIC, f. CC al PCR, Secția Relații Externe (1966–1981), Stenograma discuțiilor avute cu ocazia vizitei delegației de partid și guvernamentale a R.S.F. Jugoslavia, din zilele de 18 și 19 aprilie 1966, s. 28–31.

5 *Tamtéž*, sv. 153/1966, Stenograma discuțiilor avute cu prilejul vizitei în țara noastră a tovarășului Iosip Broz Tito, președintele Republicii Socialiste Federative Jugoslavia,

Mítink rumunsko-jugoslávského přátelství 22. dubna 1966 v Bukurešti. Na tribuně vlevo prezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie a předseda Svazu komunistů Jugoslávie Josip Broz Tito, druhý zprava generální tajemník Rumunské komunistické strany a předseda Státní rady Rumunské socialistické republiky Nicolae Ceaușescu, vpravo vedle něj manželka Elena Ceaușesková. Akce se konala pod heslem „Ať žije bratrské přátelství rumunského a jugoslávského lidu!“ (foto Arhivele Naționale Istorice Centrale, Bukurešť)

Diskuse na téma rozšiřování světového komunistického hnutí o další antiimperialistická hnutí z třetího světa, ale zároveň o další levicové nekomunistické strany, brzy dostaly nový impulz, a to po zapojení Italů. Generální tajemník Italské komunistické strany Luigi Longo tváří v tvář Moskvě srdnatě horoval pro takovéto rozšiřování, ovšem měl pro to vlastní důvody. Italští komunisté se v té době pokoušeli sami sebe líčit na domácí scéně v jiném světle, jako strana nezávislá na Sovětském svazu, což mělo zvýšit jejich šance v nadcházejících volbách. Rovněž legitimita spojení se socialisty či sociálními demokraty, dříve zcela nemyslitelná, zvyšovala jejich naději na účast v příští vládě.⁶ Tato politika budování nových spojení vešla ve známost

președintele Uniunii Comunistilor din Iugoslavia. 1–3 decembrie 1966 [Stenografický záznam rozhovoru konaného během návštěvy soudruha Josipa Broze Tita, prezidenta Socialistické federativní republiky Jugoslávie, předsedy Svazu komunistů Jugoslávie, v naší zemi, 1.–3. prosince 1966], s. 61.

6 Viz PONS, Silvio: The rise and fall of Eurocommunism. In: LEFFLER, Melvin P. – WESTAD, Odd Arne (ed.): *Cambridge History of the Cold War*, sv. 3. Cambridge, Cambridge University Press 2010, s. 49.

jako *allargamento* (rozšíření/rozšiřování). Luigi Longo později obhajoval tuto tezi na setkání evropských komunistických stran v Karlových Varech v roce 1967.⁷

Vzhledem k tomu, že Ceaușescu byl tehdy poměrně čerstvě u moci, jeho styky a kontakty podobně jako chápání vnějšího světa byly pravděpodobně omezené. Na druhé straně byl však stejně otevřený jako Tito, pokud šlo o překračování Sověty vytyčených omezení ve vztahu k národněosvobozeneckým hnutím třetího světa. Věřil, že komunistické strany musí rozšiřovat spektrum svých aktivit zaměřených na levicová nekomunistická hnutí, ať už národněosvobozenecká, sociálnědemokratická, nebo socialistická. Ceaușescu velmi aktivně prosazoval tuto strategii uvnitř sovětského bloku, především díky navázání diplomatických styků se Spolkovou republikou Německo v lednu 1967. Když západoněmecká vláda, v níž zasedali i sociální demokraté, zmírnila svůj předchozí agresivní tón na adresu východoevropských zemí, Bukurešť se angažovala v rozhovorech s Bonnem, a to nejen na státní úrovni, ale paralelně i na stranické úrovni se sociálními demokraty Willyho Brandta, což nakonec vedlo k navázání vzájemných diplomatických styků obou zemí. Rumunsko se tak stalo první komunistickou zemí (po Sovětském svazu), s níž Spolková republika navázala styky, což bylo předzvěstí upuštění od Hallsteinovy doktríny, uplatňované po dobu vlády kancléře Konrada Adenauera.⁸ O těchto pokrocích ve vývoji vztahů se západním Německem Ceaușescu informoval Tita během jejich druhé schůzky v prosinci 1966.⁹

Nejdůležitějším tématem, jemuž se oba státníci tehdy věnovali, však bylo světové komunistické hnutí a pokusy Moskvy znovu nad ním pevně převzít kontrolu. Od té doby, co byla její prestiž silně pošramocena roztržkou s Pekingem, bylo největším přáním Brežněva ukázat světu, že mezinárodní komunismus není ani bipolární, ba dokonce ani multipolární, a izolovat Čínu od ostatních komunistických stran po celém světě. K tomu měla Brežněvovi posloužit konference, na kterou hodlal svolat všechny komunistické strany s cílem, aby zde společně odsoudily Číňany za „úchylku“ a znovu stvrdily svou oddanost Moskvě coby vůdčímu centru světového komunismu.

Sověti si uvědomovali, že četné komunistické strany, které dříve využily jejich oslabení k získání větší manévrovací volnosti, zaujímaly k této myšlence skeptický postoj. Brežněv se proto snažil využít ke svolání konference různé záminky, v prvé

7 Srv. BRACKE, Maud: Proletarian Internationalism, Autonomy and Polycentrism: The Changing Perspectives of the Italy and French Communist Parties in the “long 60s”. In: BRACKE, Maud – JØRGENSEN, Thomas Ekman: *West European Communism after Stalinism: Comparative Approaches*. Florence, European University Institute 2002, s. 26–28.

8 Viz PREDA, Dumitru – FLORIAN, Claudiu – TRĂȘCĂ, Ottmar (ed.): *România – Republica Federală Germania: Începutul relațiilor diplomatice 1966–1967* [Rumunsko – Spolková republika Německo: Rané diplomatické vztahy, 1966–1967], sv. 1. București, Editura Enciclopedică 2009, s. 263–269.

9 ANIC, f. CC al PCR, Secția Relații Externe (1966–1981), sv. 153/1966, Stenograma discuțiilor avute cu prilejul vizitei în țara noastră a tovarășului Iosip Broz Tito, președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia. 1–3 decembrie 1966, s. 23 n. (viz pozn. 5).

radě potřebu projednat situaci ve Vietnamu a koordinovat pomoc socialistického světa této zemi vůči americké „agresi“. Jak Ceaușescu konstatoval, Brežněv ve svém záměru izolovat Čínu nepochybně kalkuloval s tím, že by se Mao Ce-tung odmítl konference zúčastnit. A dokonce i kdyby nastala taková absurdní situace, že by se Čína přece jen rozhodla na akci podílet, pozice Moskvy jako centra světového komunismu by se tím jen posílila. Jinými slovy, ať tak, či onak, Brežněv z toho nemohl vyjít jinak než jako vítěz. Toto byl pro Ceaușeska hlavní důvod, proč hodlal sabotovat sovětské snahy.¹⁰ Titovi přímo řekl, že už jenom z principu nehodlá připustit veřejné odsouzení Číny komunistickým konkláve.

Josip Broz Tito se všemi jeho argumenty souhlasil a rovněž byl toho názoru, že konference komunistických stran má Sovětům posloužit pouze jako zástěrka pro opětovné uchopení kontroly nad světovým komunistickým hnutím. Pokud šlo o čínsko-sovětské rozepře, domníval se Tito, že jde pouze o konflikt mezi supervelmocemi, jehož jádrem je spor o vůdčí postavení v mezinárodním komunistickém světě. Tedy ani politický, ani ideologický boj, nýbrž zápas o to, kdo bude vládnout světovému komunismu.¹¹ Ačkoli Ceaușeskovy vztahy s Čínou byly lepší než Titovy, s jeho názorem se shodl. Svému jugoslávskému protějšku poté popsal návštěvu čínského premiéra Čou En-laje v Bukurešti v létě téhož roku, kdy Rumuni podnikli všechny kroky, dokonce s rizikem ohrožení rumunsko-čínských vztahů, aby Čou En-lajovi zabránili během návštěvy napadat nebo kritizovat Sovětský svaz.¹²

Brežněv mezinárodní setkání nakonec uskutečnil v únoru 1967 v Karlových Varech, avšak účast se omezovala pouze na evropské komunistické strany, které jednaly o evropské bezpečnosti (Moskva nicméně tuto akci považovala jen za předeheru zamýšlené širší konference). Tito ani Ceaușescu se karlovarské schůzky nezúčastnili; Svaz komunistů Jugoslávie nedostal vůbec pozvání a Rumunská komunistická strana na pozvání reagovala v podstatě odmítavě. Ceaușescu se ospravedlňoval tím, že rozhodnutí svolat toto setkání padlo bez konzultace s ním, a také si pro svou účast kladl četné podmínky. Nejdůležitější podmínkou bylo, aby se všechny strany zdržely odsuzování dalších stran, které se schůzky nezúčastní, čímž měl samozřejmě na mysli čínské komunisty. Tito naproti tomu zastával názor, že by se Rumunsko mělo schůzky v Karlových Varech zúčastnit, neboť pravděpodobně doufal, že tam Ceaușescu obhájí jeho názory; dokonce poslal Ceaușeskovi list, v němž ho žádal,

10 Viz RADCHENKO, Sergey: *Two Suns in the Heavens: the Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962–1967*. Washington D.C. – Stanford, Woodrow Wilson Center – Stanford University Press 2009, s. 84.

11 ANIC, f. CC al PCR, Secția Relații Externe (1966–1981), sv. 153/1966, Stenograma discuțiilor avute cu prilejul vizitei în țara noastră a tovarășului Iosip Broz Tito, președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, președintele Uniunii Comunistilor din Iugoslavia. 1–3 decembrie 1966, s. 65 n.

12 Čínský předseda vlády navštívil Rumunsko v červnu 1966, pouze několik týdnů před plánovaným setkáním představitelů zemí Varšavské smlouvy, což vyvolalo značné znepokojení Moskvy. Rumuni hráli neutrální roli v čínsko-sovětské roztržce již od roku 1964, kdy se Ceaușeskův předchůdce Gheorghiu-Dej pokusil v tomto sporu hrát roli zprostředkovatele. Neoplýval sice přílišným optimismem co do úspěchu této mise, jeho hlavním cílem však bylo zajistit nezávislost své strany na Moskvě.

aby do Karlových Varů jel.¹³ Ceaușescu ho nicméně nevyslyšel a svým vzdorem přivedl Brežněva k zuřivosti.

Druhá přípravná schůzka byla naplánována na březen 1968 do Budapešti. Ceaușescu se tentokrát rozhodl setkání zúčastnit, aby déle nepokoušel Brežněvovu trpělivost, to však ještě neznamenalo, že se ztotožní s plány Moskvy. Ještě předtím se rumunský vůdce v lednu 1968 setkal znovu s Titem, aby s ním kromě jiného prodiskutoval nadcházející budapeštské setkání.¹⁴ Jugoslávskému prezidentovi oznámil, že tentokrát má v úmyslu na schůzku přijet, a žádal ho v tomto ohledu o radu. Tito souhlasil, že by se rumunská delegace měla jednání zúčastnit, i kdyby to bylo pouze proto, aby měla příležitost na tomto fóru vyložit a bránit své postoje, aniž by ponechávala příliš prostoru pro spekulace a očerňování.¹⁵ Na druhé straně Tito znovu zdůraznil své přesvědčení, že v podmínkách tvrdého boje proti „imperialismu“ (válka ve Vietnamu) musí konference světových komunistických stran nezbytně zahrnovat účast národněosvobozeneckých hnutí, s čímž Ceaușescu souhlasil.¹⁶

Během lednového jednání s Ceaușeskem v roce 1968 Tito obšírně hovořil o situaci na Blízkém východě, která představovala pro Jugoslávii zdroj velkého znepokojení.¹⁷ V prvé řadě bezpečnost Jugoslávie byla těsně spojena se Středomořím, přičemž šestidenní válka v červnu 1967 způsobila znepokojivé zvýšení americké a sovětské vojenské přítomnosti ve Středomoří. Dále porážka Egypta ve válce podle Tita negativně ovlivnila důvěryhodnost a prestiž Hnutí nezúčastněných zemí, jelikož prezident Gamál Násir byl význačným představitelem tohoto hnutí. Jako blízký Titův spolupracovník s ním navíc sdílel podobný názor na mezinárodní politiku, že malé státy by v ní měly mít vedle supervelmocí studené války významnější slovo. V červnu 1967 se jugoslávský vůdce zúčastnil moskevského setkání představitelů komunistického bloku, svolaného Brežněvem v reakci na šestidenní válku, a odsoudil „izraelskou agresi“ proti Egyptu. Později Jugoslávie, podobně jako ostatní komunistické státy v sovětské sféře vlivu, přerušila diplomatické styky s Izraelem.

Ceaușescu se tohoto setkání rovněž zúčastnil, avšak nestavěl se na stranu Egypta tak nadšeně. Rumunsko dokonce odmítlo přerušit diplomatické styky s Izraelem, čímž se znovu vzepřelo vůli Sovětského svazu. Ceaușescu byl ovšem přesvědčen,

13 *Tamtéž*, f. CC al PCR, Secția Cancelaria (1950–1973) (Kancelář, 1950–1973), sv. 54/1967, Protocol nr. 23 al ședinței Prezidiului Permanent al CC al PCR din ziua de 14 aprilie 1967 [Protokol č. 23 ze setkání stálého předsednictva ÚV RKS konaného 14. dubna 1967], s. 2.

14 *Tamtéž*, f. CC al PCR, Secția Relații Externe (1966–1981), sv. 1/1968, Stenograma convorbirilor ce au avut loc în zilele de 3–4 ianuarie 1968 la Belje – R.S.F.I., între tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului de Stat al R.S. României, și tovarășul Iosip Broz Tito, președintele R.S.F.I., președintele U.C.I. [Stenografický záznam jednání konaných ve dnech 3.–4. ledna 1968 v Belje (Jugoslávie) mezi soudruhem Nicolae Ceaușeskem, generálním tajemníkem ÚV RKS a předsedou Státní rady Rumunské socialistické republiky, a soudruhem Josipem Brozem Titem, prezidentem SFRJ a předsedou SKJ].

15 *Tamtéž*, s. 47–49.

16 *Tamtéž*, s. 44 n.

17 *Tamtéž*, s. 7–10.

že takovýto postoj by mohl zabránit Moskvě, aby si znovu vydobyla ztracený vliv.¹⁸ Tento rozdílný názor nakonec podle všeho rumunsko-jugoslávskou spolupráci nikterak neovlivnil, jelikož důvěra mezi Ceaușeskem a Titem zůstala na stejné úrovni. Na své lednové schůzce v roce 1968 hovořili oba o situaci údajně s naprostým pochopením pro stanovisko svého partnera. Tito se rovněž Ceaușeskovi svěřil, že během svého setkání s americkým diplomatem Averellem Harrimanem na něj naléhal, aby přesvědčil americkou vládu k zásahu proti Izraeli, s tím že by měla využít veškerého svého vlivu na Izraelce, aby se stáhli z okupovaných území. Na druhé straně si však Tito nebyl příliš jistý zdarem své mise, neboť podle něj zájmem Američanů bylo udržovat Blízký východ ve stavu chaosu, aby tím snadněji mohli pronikat do tohoto regionu.¹⁹ Ceaușescu podle všeho sdělil jeho stanovisko, nicméně v mnohem rezervovanější podobě.

Zmíněná jednání jsou ukázkou jak možností, tak i mezí rumunsko-jugoslávské spolupráce. Je očividné, že vzájemný vztah Tita a Ceaușeska se zakládal na důvěře, vycházející v prvé řadě ze vzájemného sbližování zájmů. V zájmu obou politiků bylo udržet si větší manévrovací volnost, kterou se jim ve vztahu se Sovětským svazem podařilo vydobýt, a zabránit upevnění dominantního postavení Sovětů. Svedly je dohromady jejich protisovětské postoje, a doposud probádané dokumenty nasvědčují tomu, že se Tito s Ceaușeskem pravidelně setkávali, vyměňovali si názory a radili se ve snaze koordinovat zahraniční politiku obou států takovým způsobem, aby se navzájem podporovaly. Přesto jsou tu patrné také meze vzájemných vztahů, jelikož oba státníci připouštěli, že co do zahraničních zájmů mezi nimi existují i neshody. Tito a Ceaușescu se je pokoušeli překonávat v zájmu uchování toho, co bylo jejich zahraniční politice společné, a tím byl antisovětský postoj. Pro obě země byla ta druhá nejlepším sousedem z hlediska politických vztahů. Jak daleko tato antisovětsky založená spolupráce dospěla v dalším období, především v souvislosti s intervencí pod vedením Sovětů do Československa?

Malá dohoda z roku 1968?

V současné době už víme, že odpověď na otázku, zda se v roce 1968 nakrátko zrodila „druhá Malá dohoda“, je záporná. Termín připomínající meziválečnou alianci Prahy, Bukurešti a Bělehradu se znovu objevil v souvislosti se sbližováním a možným spojenectvím na bázi odporu proti sovětské hegemonii mezi Titovou Jugoslávií, Ceaușeskovým Rumunskem a Dubčekovým Československem. Jen několik dní před

18 Viz VOLOVICI, Leon: Romanian Jewry under Rabi Moses Rosen during the Ceausescu Regime. In: MENDELSON, Ezra (ed.): *Studies in Contemporary Jewry*, sv. 19: *Jews and the State: Dangerous Alliances and the Perils of Privilege*. Oxford, Oxford University Press 2004, s. 185.

19 ANIC, f. CC al PCR, Secția Relații Externe (1966–1981), sv. 1/1968, Stenograma convorbirilor ce au avut loc în zilele de 3-4 ianuarie 1968 la Belje – R.S.F.I., între tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului de Stat al R.S. România, și tovarășul Iosip Broz Tito, președintele R.S.F.I., președintele U.C.I., s. 9 (viz pozn. 14).

intervencí do Československa pod vedením Sovětů navštívili jak Tito, tak Ceaușescu Prahu a ujistili Alexandera Dubčeka svou podporou, důvěrou a přátelstvím. Vzhledem k tomu, že všichni tři představitelé byli pro Moskvu víc než problematičtí, rozšířila se fáma o možném uzavření vzájemné smlouvy. Když východoněmecký vůdce Walter Ulbricht hovořil o Malé dohodě, s jistotou prohlašoval: „Objevila se idea vytvořit trojstranné spojení mezi Československem, Rumunskem a Jugoslávií. (...) Záměrem této koncepce je v současné době oddělit socialistické Československo od Sovětského svazu a celého společenství socialistických zemí. Ceaușescu a Tito ji podporují, a dokonce jí vyjádřili svou oficiální podporu.“²⁰

Ulbrichtova touha zasáhnout proti takovému nebezpečí nebyla ojedinělým případem, nicméně kontrastovala s jistou zdrženlivostí ostatních komunistických vůdců v tom směru vůči Ceaușeskovi, neřkuli Titovi. O nedůvěře polského komunistického vedení vůči Rumunům svědčí například telegram z 22. května 1968, v němž sovětský velvyslanec ve Varšavě Averkij Aristov shrnul pro předsedu rady ministrů Sovětského svazu Alexeje Kosygina svůj rozhovor s prvním tajemníkem Polské sjednocené dělnické strany Władysławem Gomułkou o Ceaușeskovi. Podle této zprávy Gomułka tvrdil, že Ceaușescu měl z nějakého důvodu eminentní zájem pozvat Dubčeka do Rumunska. Když bylo pozvání odmítnuto, vyjádřil Ceaușescu ochotu sám navštívit Prahu. Gomułka se prý také zmínil o tom, že jugoslávský prezident Tito dal najevo stejný zájem.²¹ Rumunské dokumenty, které máme zatím k dispozici, však něco takového nepotvrzují.

Jak Tito, tak i Ceaușescu měli důvod Dubčeka podporovat. V očích jugoslávského vůdce svědčily reformy, k nimž docházelo v Československu, o postupném vývoji

20 MASTNY, Vojtech – BYRNE, Malcolm (ed.): *A Cardboard Castle? An Inside History of The Warsaw Pact, 1955–1991*. Budapest, Central European University Press 2005, s. 294–301, zde s. 298, dokument č. 54 – Transcript of the Meeting of Five Warsaw Pact States in Warsaw, July 14–15, 1968. (V českém překladu stenografického záznamu Ulbrichtova projevu zní dotyčná pasáž poněkud jinak: „Není náhodou, že Ceaușescu a Tito vydali veřejně prohlášení za nezávislost tohoto vývoje v ČSSR. K čemu to směřuje? Vedoucí politické kruhy v Praze ... mají koncepci obnovení takové autority Československa, jakou prý mělo za Masaryka a Beneše v období Malé dohody, a jde jim o to, aby se Československo spolu s Rumunskem a Jugoslávií spojily v novou Malou dohodu.“ Srv. VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Prosinec 1967 – červenec 1968*. (Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, sv. IV/1.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk 1995, s. 269–296, zde s. 282, dokument č. 92 – Záznam porady vedoucích představitelů pěti socialistických zemí ve Varšavě 14.–15. července 1968, 15.7.1968, Varšava. – Pozn. redakce.)

21 NAVRÁTIL, Jaromír – BENČÍK, Antonín – KURAL, Václav – MICHÁLKOVÁ, Marie – VONDROVÁ, Jitka (ed.): *The Prague Spring 1968: A National Security Archive Documents Reader*. Budapest, Central European University Press 1998, s. 147, dokument č. 34 – Cable from the Soviet Ambassador in Warsaw to Soviet Prime Minister Aleksei Kosygin, May 22, 1968; viz také VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 1, s. 225–227, dokument č. 64 – Depeše sovětského velvyslance v Polsku A. Aristova o rozhovoru s W. Gomułkou, týkajícím se jednak Československa a jeho vztahu k Rumunsku, Jugoslávii a SRN, jednak kritiky Kádárových stanovisek k československému vývoji, 21.5.1968, Varšava.

Úsměvy pražského jara na tvářích Josipa Broze Tita a Alexandera Dubčka při oficiálním přivítání jugoslávského hosta v Praze 8. srpna 1968 (foto www.ondrejics-sandor.com)

země směrem k takovému socialismu, který byl odlišný od sovětského modelu a jehož zastáncem byl on sám již od roku 1956. Z pohledu rumunského vůdce se Dubček pouze dožadoval svého práva na nevměšování do vnitřních záležitostí své země. Pro oba pak bylo respektování vývoje v Československu nesmírně důležité, aby vliv Moskvy zůstal i nadále oslaben. Oni sami však nebyli natolik vlivní, aby dokázali vzdorovat tlaku Moskvy, takže dělali jen to, co mohli: vyjadřovali svou podporu Dubčekovi co nejhlasitěji a pokud možno na co nejoficiálnější úrovni, aby dokázali, že Československo není v izolaci. Tito a Ceaușescu navštívili Prahu pouze týden před intervencí a ujistili prvního tajemníka Komunistické strany Československa, že stojí za ním.

Vojenská invaze do Československa znamenala pro oba balkánské státníky v podstatě katastrofu. Po roce 1956, a zvláště pak po rozkolu mezi Sovětským svazem a Čínou, si komunistické strany ve světě – včetně těch východoevropských – zvykly na vyšší míru svobody. Rumunská politika autonomie v rámci komunistického bloku se opírala o předpoklad, že sovětské reakce zůstanou omezeny na politické a ekonomické tlaky, dokud Rumunsko nepřekročí jisté meze (členství ve Varšavské smlouvě, stabilita režimu). Invaze do Československa prokázala, že tento odhad byl

mylný a že Moskva má v případě potřeby schopnost a vůli upevnit své postavení pomocí vojenské síly.

Samo sebou se rozumí, že se pro každou komunistickou stranu, včetně rumunské, drastickým způsobem zmenšil manévrovací prostor, protože po dlouhotrvajícím chaosu v mezinárodním komunistickém hnutí na povrch vyplula nová rizika a hrozby. Veliké nebezpečí tento vývoj znamenal rovněž pro Tita, ačkoli nikoli ve stejné míře jako pro Ceaușeska.²² Rumunské stenografické záznamy svědčí o tom, že po sovětské intervenci do Československa měl obavy o bezpečnost své země i samotný Tito, avšak pro postavení Ceaușeska to znamenalo bezprostřední hrozbu. Jakmile se zprávy o intervenci donesly do Bukurešti, Ceaușescu zaujal agresivní postoj a tvrdě odsoudil intervenci v prohlášení, které zůstává jedním z jeho nejslavnějších projevů. Avšak pod maskou údajného odhodlání, které režim demonstroval na veřejnosti, se skrývaly veliké obavy z možnosti, že by Rumunsko mohlo čelit podobné situaci jako Československo.

Ceaușescu se pokoušel vytipovat, kde by se mohl ucházet o zahraniční podporu, na niž by se mohl spolehnout. Do Pekingu a do západoevropských hlavních měst vyslal emisary, aby se poohlédli po případné pomoci. Avšak jejich zprávy nebyly příznivé, neboť Západ se přikláněl k zachování trpělivosti a politice ústupků, a podobně smýšlela i Čína, navzdory svému deklarovanému slibu poskytnout Rumunům pomoc.²³ Ceaușeskovi zbývala jediná možnost, nejdůležitější ze všech – Jugoslávie. Čtyřicetým srpna 1968, tři dny po vpádu vojsk, se tajně setkal s Titem a některými dalšími nejbližšími spojenci, aby společně projednali situaci vyvolanou invazí do Československa.²⁴

Ceaușescu Titovi otevřeně řekl, že Jugoslávie představuje pro Rumunsko z politického a geografického hlediska nejdůležitější bezpečnostní alternativu. Byla jediným sousedem Rumunska, který nebyl členským státem Varšavské smlouvy a na něhož se dalo spolehnout, že se nezúčastní případné agrese. Zároveň Rumunsko, obklopené členskými zeměmi Varšavské smlouvy, nemělo žádné volné zásobovací trasy nebo případné útočiště kromě Jugoslávie. Ceaușescu se potřeboval ujistit – a také se Tita zcela bez obalu zeptal – zda může počítat s tím, že Tito nechá tuto „bránu“ otevřenou.²⁵ Konkrétně jeho otázka zněla, zda by rumunská armáda našla na území Jugoslávie útočiště, kdyby byla v boji poražena.

To byl zjevně scénář pro případ, kdyby došlo k nejhoršímu. Jak se však ukázalo, Tito projevil velkou míru opatrnosti a radil zachovat trpělivost. Odpověděl, že rumunská armáda se může kdykoli stáhnout na jugoslávské území, avšak v takovém případě by musela být neozbrojená. Pokud by agrese měla pokračovat a překročit rumunsko-jugoslávské hranice, měla by bojovat pouze jugoslávská armáda.

22 Viz JOVIĆ, Dejan: *Yugoslavia: a state that withered away*. Lafayette (Indiana), Purdue University Press 2009, s. 138.

23 Srv. YONG, Liu: *Sino-Romanian Relations 1950s–1960s*. București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului 2006, s. 254–258.

24 Viz BETEA, Lavinia: *21 august 1968: Apoteoza lui Ceaușescu* [21. srpen 1968: Ceaușeskova apoteóza]. Iași, Editura Polirom 2009, s. 167.

25 *Tamtéž*, s. 167 n.

Necelý týden před vpádem cizích vojsk, 15. srpna 1968, přijel do Prahy rumunský vůdce Nicolae Ceaușescu, aby vyjádřil své sympatie s československým reformním kurzem. Vlevo první tajemník Ústředního výboru KSČ Alexander Dubček, vedle něj prezident republiky Ludvík Svoboda (foto www.ondrejics-sandor.com)

To, co mohlo vypadat téměř jako odmítnutí, Tito vysvětloval nutností vyvarovat se provokací proti Sovětskému svazu, které by mohly mít za následek ohrožení bezpečnosti Jugoslávie.²⁶ Nebylo to odmítnutí pomoci, neboť „brána“, jak Tito slíbil, měla zůstat stále otevřená, nýbrž pragmatická úvaha s ohledem na bezpečnostní zájmy Jugoslávie. Jak měl ukázat další vývoj vzájemných vztahů, Ceaușescu to chápal. V onom okamžiku oba státníci pouze zkoumali možnosti.

Tito Ceaușeskovi doporučil, aby pokud možno co nejméně provokoval Moskvu, alespoň po nějakou dobu. Domníval se, že vzhledem ke zranitelnosti Rumunska v případě konfrontace se Sověty a jejich spojenci bude nejmoudřejší Brežněv přesvědčit, že nemá důvod se od Bukurešti obávat nepřátelských kroků a vojenský zásah by tak byl zbytečný. Ceaușescu by se měl proto vystříhat jakékoli záminky

26 *Tamtéž*, s. 168.

k intervenci tím, že zopakuje své ujištění o přátelství a věrnosti.²⁷ Během rozhovorů Ceaușescu připustil, že tato alternativa je moudrá, a slíbil Titovi, že udělá, co bude v jeho silách, aby se s Kremlem usmířil.

Historik Mihai Retegan se domnívá, že to byl právě tento moment, kdy Ceaușescu změnil svůj postoj.²⁸ Až do tohoto okamžiku byl rumunský vůdce bojovný, odhodlaný připravovat svou zemi k obraně. Po setkání s Titem svůj postoj radikálně změnil a náhle se ze všech sil snažil usmířit s Moskvou, právě tak jak mu radil Tito. Na schůzce se sovětským velvyslancem v Bukurešti, která se konala následujícího dne, Ceaușescu složil Moskvě slib věrnosti a vyjádřil svou lítost nad tím, že vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi se do takové míry zhoršily. Bylo by asi odvážné říci, že Titova rada změnila Ceaușeskovo smýšlení. Zřejmě v tom sehrálo roli několik faktorů najednou, počínaje postojem Západu, který odmítl Rumunsku poskytnout případnou pomoc, a konče skepsí Číny ohledně šancí Rumunska ubránit se v případě napadení. Faktem zůstává, že po svém setkání s Titem 24. srpna 1968 Ceaușescu přestal vojenskou intervenci do Československa veřejně odsuzovat a tomuto tématu se v podstatě zcela vyhýbal.

Z toho, co odhalují dokumenty, se vymyká jakémukoli chápání způsob, jakým o celé záležitosti hovořil východoněmecký vůdce Walter Ulbricht. Neexistuje se-bemenší náznak, že by se Tito a Ceaușescu pokoušeli uzavřít s Československem nějaké spojení proti Sovětskému svazu nebo že by ohledně Československa podnikali jiné kroky, než že před srpnovými událostmi roku 1968 vyjadřovali při nejednoznačnějších příležitostech svou podporu Dubčekovi a jeho vedení, kterou veřejně deklarovali i při návštěvě Prahy. Jejich společný vzor proti dominanci Sovětů se omezoval na vzájemnou solidaritu, výměnu stanovisek, zkušeností a názorů, koordinaci postojů v politické sféře, kteréžto aktivity měly pouze defenzivní ráz.

Jelikož je známo, že Výbor státní bezpečnosti (*Komitët gosudarstvennoj bezopasnosti* – KGB) úmyslně dodával Leonidu Brežněvovi falešné informace o vývoji v Československu, aby ho tak dotlačil k vojenské intervenci, nebude příliš přitaženo za vlasy předpokládat, že si podobně počínal rovněž v případě Rumunska nebo rumunsko-jugoslávské spolupráce. Nicméně aby se takové tvrzení potvrdilo, musely by být v mnohem větší míře zpřístupněny sovětské archivy. Některé doposud uveřejněné dokumenty přinášejí důkazy o tom, že Sověti byli ohledně Rumunska skutečně velmi obezřetní, ba že se dokonce obávali případného kolapsu Varšavské smlouvy.²⁹ Po invazi do Československa se spíše snažili uvrhnout Bukurešť v rámci

27 Tamtéž, s. 170 n.

28 RETEGAN, Mihai: *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*. Iași, Centre for Romanian Studies 2000 (v českém překladu: *1968: Ve stínu Pražského jara. Črta k rumunské zahraniční politice*. Praha, Argo 2002).

29 Viz WEINER, Amir: *Déjà Vu All Over Again: Prague Spring, Romanian Summer and Soviet Autumn on the Soviet Western Frontier*. In: *Contemporary European History*, roč. 15, č. 2 (červen 2006), s. 171.

východního bloku do izolace, než že by uvažovali o nějakých agresivnějších opatřeních.³⁰

Bez ohledu na to, jakými informacemi Brežněv disponoval a kolik z nich bral vážně, měl stejně důvod obávat se obnovení rumunsko-jugoslávských přátelských vztahů, a to z jednoduchého důvodu – mohlo to sloužit jako „špatný příklad“ pro ostatní socialistické země. Stenografické záznamy pořízené během schůzek mezi Titem a Ceaușeskem ovšem opravňují k závěru, že v zájmu obou těchto státníků spíše bylo získat pomoc toho druhého než vytvářet nebo upevňovat frontu namířenou proti Sovětskému svazu.

Nezávislost i smíření s Moskvou

Z hlediska vzájemných vztahů Tito–Ceaușescu sehrála významnou roli v pořadí další schůzka mezi hlavami obou států, která se uskutečnila na začátku února 1969.³¹ Napětí v jejich vztazích s Moskvou se do té doby částečně uvolnilo, a oběma politikům již bylo jasné, že sovětský vojenský zásah proti jedné ani druhé zemi v nejbližší budoucnosti nehrozí, i když není vyloučen v dlouhodobé perspektivě. Tito informoval Ceaușeska, že dělá všechno pro to, aby dosáhl zlepšení vztahů se Sověty, jelikož tuto strategii považuje za nejlepší obranu.³² Ceaușescu podnikal během předchozích měsíců prakticky totéž.

Tito a Ceaușescu si vyměňovali své zkušenosti s politikou Sovětů bezprostředně po vojenské intervenci do Československa, především pokud šlo o nárůst sovětských špiónážních aktivit a opakované odklady dodávek strategického zboží, zejména zbraní a střeliva. Jugoslávský vůdce také svému partnerovi vysvětlil, že zakládá obranu země na „všelidovém odboji“, na mobilizaci veškerého obyvatelstva a přípravě k boji, vyvstane-li taková potřeba. V továrnách se vytvořily „dělnické gardy“, kterým byly rozdány zbraně, aby se v případě agrese bránily na způsob partyzánské války.³³ O něco později pak i Ceaușescu zavedl obdobná opatření. Rovněž se změnila rumunská národní strategie obrany, a to v souladu s doktrínou *lupta întregului popor* (boj celého národa), jež brala svou inspiraci z Jugoslávie.

30 Tamtéž, s. 176; KRAMER, Mark: Ukraine and the Soviet-Czechoslovak Crisis of 1968, část 2: New Evidence from the Ukrainian Archives. In: *Cold War International History Project Bulletin*, č. 14–15. Washington D.C., Woodrow Wilson Center 2003–2004, s. 349.

31 ANIC, f. CC al PCR, secția Relații Externe (1966–1981), sv. 3/1969, Stenograma convorbirilor între tovarășii Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului de Stat al R.S. România și Iosip Broz Tito, președintele R.S.F. Iugoslavia, președintele Uniunii Comunistilor din Iugoslavia, 1–2 Februarie 1969 [Stenografický záznam rozhovorů vedených mezi soudruhy Nicolae Ceaușeskem, generálním tajemníkem ÚV RKS a předsedou Státní rady Rumunské socialistické republiky, a Josipem Brozem Titem, prezidentem SFR Jugoslávie a předsedou Svazu komunistů Jugoslávie, 1.–2. únor 1969].

32 Tamtéž, s. 12 n.

33 Tamtéž.

Během únorových jednání se Tito podělil o své přesvědčení, že Moskva byla na nejvyšší míru popuzena, a to nikoli pouze opozicí Jugoslávie vůči invazi do Československa, ale především zmíněnými obrannými opatřeními, která bělehradské vedení přijalo bezprostředně poté. Rumunskou stranu ujistil, že jugoslávské vedení nerozdmýchávalo antisovětskou zášť, nicméně si muselo položit řečnickou otázku: pokud někdo nehodlá napadnout Jugoslávii, pročpak ho znepokojují obranná opatření, která Jugoslávie podniká? Tito se rovněž zmínil o tom, že Sověti dokonce vedli skutečnou diskreditační kampaň proti jeho zemi, do níž se po jejich boku zapojily i další strany podílející se na invazi. V té souvislosti jmenoval Bulhary, Poláky a východní Němce. Odpověď Bělehradu podle něj byla umírněná a klidná. Jugoslávský tisk po většinu času neuveřejňoval žádné oficiální reakce na kritiku přicházející z Moskvy a od jejích spojenců a stejně tak nepřinášel zprávy o této kritice. V takovéto zdrženlivosti spatřoval Tito cestu k normalizaci vztahů Bělehradu s Moskvou. Jugoslávci podle něj vyjádřili svou ochotu setkat se se sovětským vedením, aby společně diskutovali o rozdílných pohledech, avšak Brežněv se podle všeho takové schůzce vyhýbal.³⁴

Ceaușescu Tita rovněž informoval, že se i jeho strana pokouší o obnovení normálních sovětsko-rumunských vztahů – především tím, že znovu nevytahuje na světlo téma intervence. Bukurešť na ni sice nezměnila názor, nicméně se rozhodla už o tom veřejně nemluvit, aniž by cokoli odvolávala. Narozdíl od Jugoslávie Rumunsko podle Ceaușeska nezaznamenalo příliš kritických hlasů od dalších stran sovětského bloku, které by byly namířeny proti jeho postojům. Podle jeho názoru se ostatní „bratrské“ země takové polemice vyhýbaly především kvůli tvrdému postoji, jež Bukurešť zaujala v srpnu 1968. Proklamované odhodlání bránit svou nezávislost mohlo ty, kteří se zaobírali myšlenkou na agresi, zastrašit.³⁵

Toto poslední prohlášení je velmi důležité pro pochopení Ceaușeskovy zahraniční politiky. Rumunský vůdce na jedné straně dělal, co mohl, aby ujistil Moskvu o svém přátelství a touze po normalizaci vztahů; na straně druhé však zůstával stejně tvrdohlavý, když se stavěl proti iniciativám Sovětů směřujícím k obnovení jejich nadvlády. A skutečně, počínaje posledními srpnovými dny roku 1968 rumunský tisk upustil od psaní o invazi do Československa, a podobně i Ceaușeskovy veřejné projevy se vyhýbaly tomuto tématu. Přesto Ceaușescu i nadále vytrval v obstrukcích vůči plánovaným reformám Rady vzájemné hospodářské pomoci i Varšavské smlouvy a nezměnil ani svůj neústupný postoj v zahraničních záležitostech. Například v březnu 1969 se velmi vehementně postavil proti Brežněvovým snahám veřejně pranýřovat Čínu po známém pohraničním konfliktu na řece Ussuri.³⁶ Jeho nejodhodlanějším gestem otevřeného vzdoru bylo přijetí prezidenta Spojených států amerických Richarda Nixona v Bukurešti v srpnu 1969. Nixon se tak stal vůbec prvním americkým prezidentem, který navštívil komunistickou zemi od jaltské konference. Tato gesta dokazují, že navzdory vůli urovnat své vztahy s Brežněvem

34 *Tamtéž*, s. 12 n.

35 *Tamtéž*, s. 19.

36 Viz YONG, L.: *Sino-Romanian Relations 1950s-1960s*, s. 264 (viz pozn. 23).

Rok po okupaci Československa demonstroval Nicolae Ceaușescu svou nezávislost na Moskvě uspořádáním oficiální státní návštěvy amerického prezidenta Richarda Nixona v Rumunsku. Jeho příjezd 2. srpna 1969 nadšeně vítali obyvatelé Bukurešti, někteří i s americkými vlajčkami v rukou (foto www.rasfoiesc.com)

se Ceaușescu stále domníval, že nejlepší obranou je ráznost; jinými slovy, když dokáže druhé (rozuměj Sověty) přesvědčit, že je v obraně své politiky odhodlán zajít skutečně tak daleko, jak bude zapotřebí (ačkoli to občas mohla být jenom póza).

Tito a Ceaușescu se v té době sešli také na soukromé schůzce. Jugoslávský prezident na ní vyjádřil své znepokojení z plánovaných cvičení Varšavské smlouvy, která se měla v roce 1969 uskutečnit na rumunském území. Měl totiž v dobré paměti, že sovětská vojska ještě před invazí vstoupila do Československa rovněž pod záminkou vojenského cvičení, a zeptal se Ceaușeska, co je na tom pravdy, že se tyto manévry mají odehrát poblíž rumunsko-jugoslávských hranic.³⁷ Ceaușescu potvrdil, že tato cvičení jsou na rok 1969 skutečně v plánu, uklidňoval však svého partnera, že se při nich nepočítá se zapojením vojenských jednotek ani se nemají konat v blízkosti

³⁷ ANIC, f. CC al PCR, secția Relații Externe (1966–1981), sv. 3/1969, Stenograma convorbirilor între tovarășii Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului de Stat al R.S. România și Iosip Broz Tito, președintele R.S.F. Iugoslavia, președintele Uniunii Comunistilor din Iugoslavia, s. 80

společných hranic.³⁸ Titovo znepokojení svědčí o tom, že ještě několik měsíců po intervenci Jugoslávie stále považovala Sovětský svaz za potenciální hrozbu pro svou bezpečnost, a poskytuje také další vysvětlení Titova rezervovaného vzdoru vůči Moskvě, jakož i jeho obezřetných rad udělovaných Ceaușeskoví.

Vzhledem k podobným postojům ve vztahu k Moskvě se Tito a Ceaușescu scházeli také proto, aby se zabývali možnostmi případné vojenské spolupráce. Obě země v té době jednaly o nákupu licencí na výrobu vojenských nadzvukových letadel z Francie, nicméně s mizivým úspěchem. Tito se dotazoval Ceaușeska, zda by Rumunsko mělo zájem získat tuto licenci ve spolupráci s Jugoslávií, a dostalo se mu kladné odpovědi. Oba státníci se v únoru 1969 rozcházelí se závazkem zlepšovat spolupráci ve vojenské a zpravodajské oblasti, což bylo umožněno vysokou mírou důvěry ve vzájemných vztazích.³⁹

Závěrem

Bádání v rumunských archivech ukázalo, že mezi Josipem Brozem Titem a Nicolae Ceaușeskem vládl mimořádný vztah, založený na podobnosti zájmů. V období předcházejícím sovětské intervenci do Československa i po ní byly obě země, Rumunsko a Jugoslávie, odhodlány bránit opětovnému upevnění pozice Moskvy jako hegemonu ve světovém komunistickém hnutí a dělaly vše pro to, aby si zachovaly svou dříve získanou větší manévrovací volnost. Tito a Ceaușescu na dosažení tohoto cíle sice spolupracovali, avšak jejich spolupráce měla výhradně obrannou povahu. Nesměřovala k vytvoření dalšího komunistického centra a jejím účelem nebylo přitáhnout další komunistické strany či státy. Tato spolupráce přitom měla zcela zřetelné meze, které vyplývaly ze zranitelnosti obou zemí zvláště. Nicméně koncem šedesátých let dosáhla rumunsko-jugoslávská spolupráce vysoké úrovně důvěry a spolehlivosti, takže skutečně měla za následek podkopávání sovětského postavení ve východní Evropě a na Balkánu. Stala se jedním z mnoha faktorů, které přispěly k zmatkům v komunistickém světě v sedmdesátých letech dvacátého století.

Tato práce vznikla s podporou grantu poskytnutého Rumunským národním úřadem pro vědecký výzkum (Romanian National Authority for Scientific Research).

Z angličtiny přeložila Marzia Patonová

³⁸ *Tamtéž.*

³⁹ *Tamtéž*, s. 81–86.